

УДК 378.6:008]:004.4

Оксана Матвієнко,
доктор педагогічних наук,
професор
кафедри комп'ютерних
наук КНУКіМ

Михайло Цивін,
кандидат технічних наук,
доцент кафедри
інформаційного та виставкового
бізнесу НАКККіМ

ІТ-освіта у вищих навчальних закладах культури: доцільність і профільність

У статті розглянуто проблему ІТ-освіти у вищих навчальних закладах культури. Наголошено на доцільності підготовки ІТ-фахівців у ВНЗ культури у зв'язку з необхідністю оволодіння предметною галуззю, для якої створюється або впроваджується програмний продукт. Вказано на необхідність подальших досліджень феномену підготовки ІТ-фахівців у ВНЗ культури.

Ключові слова: ІТ-освіта, ВНЗ культури.

Проблема непрофільних спеціальностей у вищих навчальних закладах останнім часом знаходиться у центрі уваги керівних органів освіти в Україні та близькому зарубіжжі, що зумовлене, не в останню чергу тим, що освітня система безпосередньо пов'язана зі станом та розвитком ринку праці. Як зазначається у аналітичних матеріалах Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України [7, с. 19]: "Спільними для українських ринку освіти та ринку праці є "застійні явища": відсутність аналізу і прогнозу про кількість та кваліфікацію необхідних економіці працівників, відсутність гнучкої системи визначення кваліфікації".

Одним із напрямів освіти, який найчастіше вважається "найбільш непрофільним", є *підготовка ІТ-фахівців у ВНЗ культури*. Однак специфіка та широке коло завдань, які постають перед установами соціокультурної сфери, актуалізує предметне дослідження цього феномену і виявлення доцільності здійснення такої освіти.

Соціально-культурна сфера — це сукупність підприємств, установ, організацій та органів управління, що здійснюють виробництво, розподіл, збереження та організацію споживання товарів і послуг соціально-культурного та інформаційного призначення, забезпечуючи тим самим задоволення культурних та інформаційних потреб населення. Соціокультурна сфера характеризується досить широким колом видів діяльності: видавничий бізнес, музейна, бібліотечна та архівна справа; музична індустрія, індустрія виробництва фільмів, інтернет-індустрія, у тому числі всі види "мережевого мистецтва" та "мережевої культури", різні освітні та ігрові індустрії, індустрія гостинності, у тому числі туристичний та готельно-ресторанний бізнес.

Сучасні концепції існування установ цього профілю потребують переосмислення їхньої діяльності відповідно до сучасних інформаційно-технологічних вимог та умов. Орієнтація закладів культури на користувача потребує створення відповідної інфраструктури, яка полягає у забезпеченні доступу до інформаційних ресурсів підприємств та організацій, до світових інформаційних ресурсів, оцифрування та збереження історичної та культурної спадщини України, а також створення ефективної системи управління цими організаціями, що неможливо без впровадження сучасних інформаційних технологій.

Як наголошується у згаданій нами роботі [7], специфіка системи освіти полягає у тому, що результати освітнього

процесу мають відкладений характер, й освітні програми мусять значною мірою орієнтуватися на неочевидні перспективні потреби у фахівцях, які лише формуються.

Практика роботи соціокультурних установ свідчить, що з ускладненням технологічних процедур їхньої діяльності, а також за умов глобалізації інформаційного середовища принципово необхідним є знання тієї *предметної галузі*, для якої створюється (або адаптується чи впроваджується) програмний продукт.

Фахівці визнають [9], що на фоні стабільно зростаючого ринку ІТ-компанії відчувають гостру нестачу висококваліфікованих спеціалістів, при чому наголошується, що "академічна" ІТ-освіта не відповідає вимогам ринку. Освітнє поле України сьогодні характеризується наявністю *суперечності* між досить значною кількістю підготовки ІТ-фахівців загального профілю у так званих "профільних" для ІТ-сфери навчальних закладах без урахування специфіки майбутньої предметної сфери діяльності, та наявністю специфічних, а часто і принципових особливостей у змісті, формах та завданнях діяльності у конкретних предметних сферах.

Необхідність диференційованого підходу до підготовки фахівців з урахуванням предметних галузей їхньої майбутньої професійної діяльності та реалізація завдань, що постають перед закладами культури в сучасних умовах, актуалізує *потребу підготовки фахівців у галузі впровадження і використання інформаційних систем, засобів і технологій у закладах культури*.

Результати попередніх досліджень

Аналіз предметного поля досліджень проблеми непрофільних спеціальностей засвідчив незначний за кількістю обсяг публікацій як вітчизняних науковців, так і дослідників із близького зарубіжжя. Поміж виявлених робіт варто відзначити дисертацію російської дослідниці Л. Гамазкової [10], у якій непрофільна освіта вивчається як соціокультурний феномен, надаються характеристики мотивації її вибору, дається оцінка можливих напрямів розвитку сегмента непрофільної освіти, пропонуються заходи, спрямовані на її ефективний розвиток і задоволення потреб у спеціалістах певного профілю.

Однак, у вітчизняному науковому дискурсі системно проблема непрофільної освіти не вивчається, не аналізуються соціокультурні чинники її виникнення та розвитку у

Україні, соціально-економічна доцільність існування, психолого-педагогічні умови ефективного розвитку.

У пропонованій статті маємо на меті звернути увагу на таке специфічне явище в освітньому просторі як підготовка ІТ-фахівців у ВНЗ культури, виявити генезу й окреслити доцільність цих напрямів професійної підготовки у межах спеціальностей та спеціалізацій.

Виклад основного матеріалу

Варто визнати, що ставлення до непрофільних спеціальностей у ВНЗ має очевидно негативний відтінок. При чому, якщо діяльність державних органів спрямована на впорядкування цього процесу, надання йому рис керованості та доцільності, то у статтях науковців відсутня аргументація "за" і "проти", пропонуються, в основному, заборонні заходи [4]: "Непрофільні ВНЗ (лінгвістичні, економічні, юридичні, університети культури тощо) слід позбавити неприродних для них напрямів освітньої діяльності, наприклад, підготовки розробників програмного забезпечення, аналітиків комп'ютерних систем, системних адміністраторів, фахівців з інформаційних технологій", наголошується на шкоді від насичення ІТ-ринку низькокваліфікованими випускниками ВНЗ, які не спроможні конкурувати з випускниками провідних технічних університетів, а у виступах керівників "профільних" ВНЗ звучать відверті скарги, що непрофільні ВНЗ, відкриваючи відповідні спеціальності, "перехоплюють" у них студентів [3]. Не вдаючись до аналізу мотивації авторів висловлювань, зазначимо, що і ринкові умови існування ВНЗ, і демографічна ситуація, безумовно, мають вплив на позицію і дослідників, і керівників освіти. Однак, явище непрофільної освіти у ВНЗ стало фактом, його генеза, існування та розвиток зумовлені об'єктивними причинами, отже, воно потребує вивчення, узагальнення набутого досвіду та окреслення шляхів ефективного та доцільного розвитку.

У ІТ-освіті (або освіті інформаційно-технологічного спрямування) у ВНЗ культури умовно виділимо:

- спеціалізації у межах спеціальностей, "генетично" притаманних ВНЗ культури (бібліотекознавча та документознавча освіта);
- підготовка ІТ-фахівців за "менеджерським" спеціальностями ("Менеджмент організацій", "Менеджмент соціокультурної діяльності");
- і власне "комп'ютерні" спеціальності.

Підготовка фахівців інформаційно-технологічного спрямування у ВНЗ культури має об'єктивні передумови, історію становлення та перспективи розвитку. На початку 90-х років у Київському інституті культури здійснювалась підготовка фахівців за спеціальністю "Бібліотекознавство та бібліографія" з кваліфікацією "бібліотекар-бібліограф, технолог автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем". Необхідність такої підготовки була очевидною, виходячи з принципової зміни соціального замовлення на підготовку бібліотечних кадрів, зважаючи на нову інформаційно-технологічну та соціокультурну ситуацію в Україні: стрімке впровадження інформаційних технологій у бібліотеках, розвиток програмного забезпечення для автоматизації бібліотечних процесів, орієнтація бібліотек на обмін інформацією, впровадження міжнародних стандартів для обміну інформацією, розроблення МАРК-форматів, створення електронних каталогів. Можна вважати, що протягом минулого часу, відбулось предметне осмислення концепції підготовки фахівців зазначеного профілю, оскільки й сьогодні у межах спеціальності "Книгознавство, бібліотекознавство і бібліографія" це питання залишається актуальним, а навчальні плани та зміст підготовки студентів еволюціонують з урахуванням розвитку техніки і технологій, застосовуваних у бібліотечній справі.

Безумовно, проблема щодо того, якою мірою бібліотекарі-технологи АБІС мають оволодіти знаннями та вміннями у галузі програмного забезпечення, має досліджуватись, а зміст навчальних планів корегуватись. Однак, очевидно, що знання у галузі ІТ мають підтримувати повноцінний діалог технолога АБІС з іншими фахівцями, які забезпечують створення, експлуатацію та розвиток АБІС [1].

У межах інших спеціальностей, зокрема "Документознавство та інформаційна діяльність", наявна досить ґрунтовна підготовка у сфері інформаційних технологій. Як зазначається, зокрема на сайті Харківської державної академії культури [2], до такої підготовки входить: програмування у середовищі VB, інтелектуальні та експертні системи, системи управління базами даних, основи побудови локальних, регіональних і глобальних мереж, мережеві операційні системи, теорія інформації, електронна комерція, видавничі системи; графічні редактори для векторної й растрової графіки та ін.

Варто також згадати, що у 1999 р. у КНУКіМ було визнано доцільною підготовку фахівців спеціалізації "документознавець-менеджер офісних комп'ютерних систем" у межах спеціальності "Документознавство та інформаційна діяльність", здійснено перший набір студентів, однак, через низку причин їх навчання було продовжено за спеціальністю "Менеджмент соціокультурної діяльності". Бачиться, що виокремлення ІТ-спеціалізацій, пов'язаних із впровадженням та використанням систем електронного документообігу, розвитком системи електронного урядування тощо, у межах документознавчої спеціальності є перспективним напрямом розвитку підготовки фахівців.

Розглядаючи наступний вид ІТ-освіти — підготовку *ІТ-менеджерів*, варто наголосити, що такий напрям має зумовлену практикою потребу. Російські колеги, обговорюючи напрями та перспективи ІТ-освіти [8, с. 40], відзначають: "Включення до складу основних видів ІТ-освіти підготовки ІТ-менеджерів обумовлено гострою нестачею висококваліфікованих менеджерів, які володіють практичними знаннями й навичками управління ІТ-підрозділами та інформаційними системами великих підприємств і організацій. Управління такого роду структурами вимагає, з одного боку, глибоких знань у галузі ІТ, зокрема методологій і технологій побудови систем ІТ, їхньої експлуатації і супроводу, а з іншого боку — глибоких знань у галузі стратегічного планування, бюджетування, управління якістю продуктів і сервісів, проектами, персоналом, інвестиціями, ризиками та ін."

У межах спеціальності "Менеджмент організацій" у КНУКіМ у 2000—2006 рр. ефективно розвивалась спеціалізація "Менеджер комп'ютерно-інформаційних систем". Зміст навчальних планів якої спеціалізації, її ОПП, ОКХ, засоби діагностування були педагогічно обґрунтовані [5], а випускники на ринку праці засвідчили свою конкурентоспроможність.

Нагромаджений досвід підготовки ІТ-фахівців дав змогу у 2006 році ліцензувати напрям підготовки "Комп'ютерні науки" у КНУКіМ.

Звертаючись до освітнього досвіду наших найближчих сусідів і розглянувши основні напрями підготовки ІТ-фахівців у ВНЗ культури Росії, варто зазначити, що підготовка фахівців кваліфікації "Технолог автоматизованих інформаційних ресурсів" здійснюється та розвивається у бібліотечно-інформаційній освіті Росії, зокрема Московському державному університеті культури та мистецтв (МГУКІ), Санкт-Петербурзькому університеті, Кемеровському державному гуманітарному університеті, Білгородському державному інституті культури і мистецтв, Казанському державному інституті культури і мистецтв та багатьох інших ВНЗ культури.

Аналіз свідчить, що поряд із розвитком спеціалізації "Технолог автоматизованих інформаційних ресурсів" у межах спеціальності "Бібліотечно-інформаційна діяльність" у ВНЗ культури активно розвивається також спеціальність, яка у Росії має назву "Прикладна інформатика" (за галузями).

Інформатик (з кваліфікацією в галузі) повинен здійснювати професійну діяльність і вміти вирішувати завдання, що відповідають його кваліфікації й володіти:

- спеціальною підготовкою в предметній сфері;
- знаннями перспективних інформаційних технологій проектування, створення, аналізу і супроводу професійно-орієнтованих інформаційних систем;
- спеціалізацією, обумовленою переліком дисциплін з предметної галузі із сфери інформатики.

Дослідники визнають [1], що реальне посилення кадрового потенціалу автоматизованих бібліотек можливе за рахунок залучення випускників спеціальності "Прикладна інформатика (інформаційна сфера)" та "Бібліотечно-інформаційна діяльність" (кваліфікація "Технолог автоматизованих інформаційних ресурсів") і наголошують на необхідності їхньої спільної підготовки з точки зору системного підходу у ВНЗ культури.

Свідченням фактичного визнання концепції доцільності (і "профільності") підготовки ІТ-фахівців у межах ВНЗ культури у межах Інституту інформаційних комунікацій та бібліотек (МГУКІ) є системна співпраця кафедри прикладної інформатики, яка забезпечує підготовку за спеціальністю "Прикладна інформатика", кафедри підготовки з бібліотечного фаху та документознавства.

Відзначимо, що практика співіснування цих двох спеціальностей у межах ВНЗ культури є теоретично обґрунтованою [1]. Всебічно оцінюючи всі аспекти застосування інженерів з профільною ІТ-освітою у бібліотеках, дослідники визнають, що основною проблемою на шляху їх ефективної затребуваності є *відсутність знань, які визначають зміст предметної галузі — бібліотечного виробництва*.

Московський державний університет культури і мистецтв пропонує також підготовку за напрямом 23.07.00 "Прикладна інформатика" профіль "Теорія і методологія інформаційного менеджменту закладу культури", формулюючи таким чином завдання професійної діяльності випускника:

- проведення обстеження соціокультурної сфери;
- моделювання прикладних та інформаційних процесів у соціокультурній сфері;
- формування вимог до інформатизації та автоматизації процесів управління соціокультурною сферою;
- техніко-технологічне обґрунтування проектування видів забезпечення вирішення прикладних задач різних класів і ІС;
- розроблення технічних завдань на автоматизацію вирішення прикладних задач і створення ІС в соціокультурній сфері;
- програмування, тестування і документування додатків;
- впровадження, адаптація, налаштування та інтеграція проектних рішень зі створення ІС соціокультурної сфери та ін.

Як наголошується на сайті університету, нова програма у межах *інженерно-технічної* спеціальності "Прикладна інформатика" спрямована на формування професійної інформаційно-технологічної компетентності співробітників музеїв, театрів та концертних організацій, центрів соціокультурної та культурно-дозвільної діяльності, органів державного управління культурою, установ художньої освіти,

бібліотек, інтелект-центрів, а також ініціаторів і виконавців державних, муніципальних та приватних проектів культурного та гуманітарного просвітництва в Інтернеті, творчих центрів і колективів.

Повертаючись до ставлення у вітчизняному освітньому просторі до ІТ-освіти у ВНЗ культури, виділимо один з аргументів, який висувається — *неконкурентоспроможність випускників "непрофільних" ВНЗ*. На жаль, у полеміці термін "конкурентоспроможність" часто застосовується у примітивному, вульгарному розумінні, незважаючи на його сутнісне значення.

Насамперед, варто зазначити, що сьогодні на теоретико-методологічному рівні фактично відсутні системні дослідження з визначення конкурентоспроможності ІТ-фахівця, отже, навіть з цієї точки зору не слід висувати подібний аргумент. Якщо ж спробувати виявити власне сутність поняття "конкурентоспроможність фахівця" і скористатись результатами відповідних досліджень [6], з'ясується, що *конкурентоспроможність фахівця* — це складна, багаторівнева інтегральна властивість, яка дає особистості змогу відповідно до її індивідуальних здібностей, інтересів і потреб брати участь та отримувати переваги в конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності.

Конкурентоспроможність фахівця доцільно вивчати й формувати на рівні особистісних якостей, характеристик діяльності, процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища.

Значимо, що поміж причин, які перешкоджають одержанню роботи випускниками ІТ-спеціальностей (як профільних, так і непрофільних) є й суб'єктивні, й об'єктивні причини:

- невідповідність професійної підготовки потребам ринку праці (обмаль практики, недостатня кваліфікація);
- невідповідність до нових економічних відносин (відсутність активності, мети і знання ринку);
- завищені вимоги (вимагають такої ж оплати, як досвідчені фахівці);
- невміння презентувати себе;
- відсутність кадрової політики підприємств відносно молоді;
- недовіра працедавців до молодих фахівців (попередній негативний досвід).

Очевидно, що взаємозв'язок профільності освіти та конкурентоспроможності фахівця не є прямим, і профільність освіти (у розумінні її як навчання у спеціальному, технічному, профільному навчальному закладі) не може розглядатись ні як необхідна, ні як достатня умова конкурентоспроможності (як отримання переваги у конкурентних відносинах) майбутнього фахівця.

Коли ж висувуються аргументи щодо недостатніх знань та умінь, варто згадати, що підготовка фахівців здійснюється на основі загальнодержавних галузевих стандартів, які передбачають засоби діагностування (результати яких жодного разу не порівнювались, або ж не оприлюднювались, при оцінці якості освіти у профільних і непрофільних ВНЗ), відповідні спеціальності у ВНЗ ліцензовані та акредитовані за участю експертів — представників "профільних" ВНЗ, отже, може йтись, насамперед, про *якість освіти*, а не про її профільність. Також зауважимо, що "непрофільні" щодо ІТ-сфери ВНЗ мають змогу уникнути масовості та "конвеєрності" навчання, натомість зосередившись на предметній сфері, для якої здійснюється підготовка майбутніх фахівців.

Висновки

1. IT-освіта у ВНЗ культури є соціально-історичним феноменом, зумовленим потребами соціокультурної сфери у здійсненні широкого кола видів діяльності: від музейної, бібліотечної та архівної справи до всіх видів "мережевого мистецтва" та "мережевої культури".

2. Фактично визнаною є концепція, згідно якої IT-діяльність ефективна за умови фундаментальних знань і уявлень про достовірну модель тієї предметної галузі, для якої розробляється програмний продукт або впроваджується інформаційна система.

3. IT-освіта у ВНЗ культури потребує не заборонних заходів, а підтримання та розвитку в усіх її видах та на всіх рівнях структури.

Список використаної літератури

1. Кудрина Е. Л. Две специальности нового государственного образовательного стандарта в вузах культуры и искусства. К постановке проблемы / Е. Л. Кудрина, Н. И. Гендина, Н. И. Колкова. — Режим доступа: <http://intranet.gpntb.ru/>. — Загл. с экрана.
2. Харківська державна академія культури. Факультет документознавства та інформаційної діяльності. Кафедра інформаційних технологій. — Режим доступу: http://www.ic.ac.kharkov.ua/Facs_Kaf/DID_it.html. — Назва з екрана.
3. Харківські ВНЗ відкривають непрофільні спеціальності і захоплюють потенційних студентів університету радіоелектроніки. — Режим доступу: <http://www.sq.com.ua/ukr/news/suspilstvo/26.08.2010/>. — Назва з екрана.
4. Ковалюк Т. Про розвиток IT-освіти України / Т. Ковалюк, О. Єфіменко. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vnulp/Comp-nauky/2011_719/48.pdf. — Назва з екрана.
5. Матвієнко О. В. Педагогічні основи підготовки менеджерів інформаційних систем / О. В. Матвієнко. — К. : НТУ, 2001. — 259 с.
6. Бикова В. О. Щодо сутності феномену "конкурентоспроможність фахівця" / В. О. Бикова. — Режим доступу: www.nbu.gov.ua/portal/.../P1711_15.pdf. — Назва з екрана.
7. Напрями оптимізації державної політики в сфері розвитку трудового потенціалу України : аналіт. доп. / О. О. Кочеміровська. — К. : НІСД, 2013. — 38 с.
8. Сухомлин В. А. Открытая национальная система ИТ-образования: методические основы, процесс стандартизации, системообразующие механизмы / В. А. Сухомлин // Современные информационные технологии и ИТ-образование : сб. докл. науч.-практ. конф. / под ред. В. А. Сухомлина. — М., 2005. — С. 38—41.
9. Кнеллер Г. Э. Проблемы ИТ-образования: взгляд программиста / Г. Э. Кнеллер // Современные информационные технологии и ИТ-образование : сб. докл. науч.-практ. конф. / под ред. В. А. Сухомлина. — М., 2005. — С. 260—262.
10. Гамазкова Л. С. Непрофильное образование как социокультурный феномен: тенденции развития в условиях современной России: автореф. дис. ... канд. социол. наук / Гамазкова Лилия Серафимовна ; Моск. гос. ун-т имени М. В. Ломоносова. — М., 2010. — 26 с.

В статтє рассмотрена проблема ИТ-образования в вузах культуры. Акцентировано на целесообразности подготовки таких специалистов в связи с необходимостью знания предметной сферы, для которой создается программный продукт. Указано на необходимость дальнейших исследований феномена подготовки ИТ-специалистов в ВНЗ культуры.

The paper considers the problem of IT education in higher educational establishments of culture. Accented on the desirability of such professionals in connection with the necessity of knowledge of the subject areas for which to create a software product. The need for further research of the phenomenon of IT professionals in higher educational establishments of culture.

Надійшла в редакцію 18 липня 2013 року